

СТАН СФОРМОВАНOSTІ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ 5-9 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Олена Федорова, Тетяна Георгадзе

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті порушено проблему стану сформованості традиційних сімейних цінностей в учнів основної школи закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано теоретичні праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань сім'ї, шлюбу, подружніх стосунків. На підставі досліджень, присвячених розробленню критеріальної бази, визначено критерії та відповідні їм показники сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи: когнітивно-мотиваційний (вияв мотивації до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами; мотивація щодо пізнання сутності духовних і матеріальних сімейних цінностей; обізнаність із сімейними цінностями та готовність урахувати їх у майбутньому житті); ціннісно-емоційний (позитивні установки на пізнання сімейних цінностей, відчуття емоційного благополуччя (комфورتу) під час спілкування з членами сім'ї, чутливість до виявлення проблем у сім'ї); діяльнісний (уміння розпізнавати конфлікти, які стаються між членами сім'ї, і відповідно реагувати на них; уміння піклуватися про себе і про членів власної сім'ї, допомагати їм та приносити радість; здатність до вияву активності в домогосподарських справах). За цими критеріями і показниками схарактеризовано рівні сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи (високий, середній, низький). Проаналізовано теоретико-методичні аспекти проблеми вимірювання сімейних цінностей в учнів основної школи. З'ясовано загальний стан рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи (за результатами констатувального експерименту). Доведено, що основна школа найбільше сприяє формуванню в учнів сімейних цінностей.

Ключові слова:

учні; заклади загальної середньої освіти; шлюб; традиційні сімейні цінності; традиційна сім'я; подружні стосунки; соціальна компетентність; сформованість сімейних цінностей в учнів основної школи.

Аннотация:

Федорова Елена, Георгадзе Татьяна. Степень сформированности семейных ценностей у учащихся 5-9 классов заведений общего среднего образования. В статье поднимается проблема степени сформированности традиционных семейных ценностей у учащихся основной школы заведений общего среднего образования. Проанализированы теоретические работы отечественных и зарубежных ученых по вопросам семьи, брака, супружеских взаимоотношений. На основе изучения работ, посвященных разработке критерийной базы, определены критерии и соответствующие им показатели сформированности семейных ценностей у учащихся основной школы: когнитивно-мотивационный (проявление мотивации к познанию семьи, ее типу, стилю общения, стилю взаимоотношений между ее членами; мотивации к познанию сущности духовных и материальных семейных ценностей и готовности учитывать их в будущей семейной жизни); ценностно-эмоциональный (положительные установки на познание семейных ценностей, чувство эмоционального благополучия (комфорта) при общении с членами семьи, чувствительность к выявлению проблем в семье); деятельностный (умение распознавать конфликты, происходящие между членами семьи, и соответственно реагировать на них; умение заботиться о себе и о членах собственной семьи, помогать им и приносить радость; способность к проявлению активности в домашних хозяйственных делах). Согласно этим критериям и показателям охарактеризованы уровни сформированности семейных ценностей у учащихся основной школы (высокий, средний, низкий). Проанализированы теоретико-методические аспекты проблемы измерения семейных ценностей у учащихся основной школы. Выявлен общий уровень сформированности семейных ценностей у учащихся основной школы (по результатам констатирующего эксперимента). Доказано, что основная школа наиболее способствует формированию у школьников семейных ценностей.

Ключевые слова:

школьники; заведений общего среднего образования; брак; традиционные семейные ценности; традиционная семья; супружеские отношения; социальная компетентность; сформированность семейных ценностей у учащихся основной школы.

Resume:

Fedorova Olena, Heorhadze Tetiana. The state of formation of family values in students of 5-9 grades in general secondary education.

The article raises the problem of the state of formation of traditional family values among students of basic schools of institutions of general secondary education. The analysis of the theoretical works of domestic and foreign scientists on the issue of family, marriage, marital relations is carried out. Based on the analysis of studies devoted to the development of the criterion base, the criteria and the corresponding indicators of the formation of family values in primary school students were determined: spiritual and material family values; value-emotional (positive attitudes towards the knowledge of family values, a sense of emotional well-being (comfort) when communicating with family members, sensitivity to identifying problems in the family); activity-based (the ability to recognize conflicts occurring between family members, and accordingly to respond to them; the ability to take care of oneself and the members of one's own family, help them and bring joy; the ability to be active in household affairs). These criteria and indicators are used to characterize the levels of formation of family values among primary school students (high, medium, low).

The theoretical and methodological aspects of the problem of measuring family values among primary school students are analyzed. The diagnostics of the levels of formation of family values among primary school students was carried out according to the indicators of the cognitive criterion. In particular, the initial state of awareness of family values and the readiness to take them into account in future life was analyzed, the presence of motivation for knowing the family, its type, communication style, style of relationships between its members, the presence of a motive for knowing the essence of spiritual and material family values was established.

Key words:

schoolchildren; institutions of general secondary education; marriage; traditional family values; traditional family; marital relations; social competence; the formation of family values among students of basic school.

Постановка проблеми. Виклики першої чверті ХХІ століття стали для міжнародної спільноти справжнім випробуванням на людяність,

здатність до об'єднання та спільних ефективних дій. Формування цих здатностей бере початок у сім'ї, де діти отримують перші уроки гуманізму

щодо старших, рівних і молодших. Саме в сім'ї дитина набуває перших навичок об'єднання та взаємодії. Парадоксально, але в епоху штучного інтелекту, здатного до самовдосконалення, безконтрольного розвитку роботів, які вже освоюють функції саморозмноження на 3D принтерах, саме сім'я потребує захисту. Дитина, як і раніше, хоче мати тата і маму, як і раніше потребує живого тепла та уваги. Модель традиційної сім'ї залишилась незмінною: люблячий чоловік, мудра дружина, які народжують та виховують щасливих дітей. Лише любов батьків здатна забезпечити всю повноту передачі дітям у спадок справжніх «родинних скарбів» – життєвої мудрості поколінь, сімейних традицій, духовних цінностей.

Аналіз наукових праць свідчить, що питання пошуку ефективних напрямів удосконалення системи сімейного виховання учнів основної школи, оптимальних підходів до процесу формування сімейних цінностей у закладах загальної середньої освіти є малодослідженим і залишається актуальним і сьогодні. Збереження любові в родині та процес формування сімейних цінностей є безпосередньою справою громадян нашої держави.

Водночас сучасна практика доводить, що значна частина вчителів намагається обмежити власний вплив на процес формування сімейних цінностей, а інша – активізує пошук нових форм і методів виховної роботи з учнями, окреслює напрями оновлення змісту виховних методик та технологій виховання. Один із таких напрямів, що має пріоритетну значущість в умовах сьогодення, але не набув належного теоретичного і практичного опрацювання, пов'язаний із формуванням сімейних цінностей в учнів основної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу констатувати, що різні аспекти проблеми сімейних відносин були в полі зору таких учених, як І. Бех, Л. Гончар, В. Заслуженюк, Т. Кравченко, Л. Маценко, М. Петрус, В. Семиченко, М. Сидоркіна, І. Сопівник та інші. Особливостям сімейного виховання присвячено роботи Т. Алексенко, О. Артюшенко, І. Дорожко, К. Дубич, К. Журби, А. Іваниці, О. Ковальнової, Г. Сороки, І. Трубавіної та інших (Георгадзе, 2018; Георгадзе, 2018а; Neorhadze, 2020).

Особливості виховання готовності юнаків і дівчат до життя у шлюбі висвітлено в наукових роботах Н. Гусака (підготовка сучасної молоді до конструктивних сімейних стосунків); Т. Демидова (основні механізми формування уявлень про майбутнє сімейне життя); А. Денисенко (вивчення психологічних принципів шлюбних відносин); В. Кравця (теорія і практика дошлюбної підготовки молоді),

Л. Канішевської, Л. Єрьоміної (питання формування сімейних цінностей у старшокласників шкіл-інтернатів), О. Гирили (система ціннісних координат у вихованні майбутнього сім'янина), М. Клінцова (ціннісні основи сучасної української сім'ї) та ін. Для формування сімейних цінностей, зокрема в учнів 8-9 класів, розроблено програму та методичні рекомендації (О. Барліт, О. Мельник, І. Назаренко, В. Пріт та ін.). Також, підготовлено програму для закладів загальної середньої освіти «Основи сім'ї» для учнів 10-11 класів (А.Й. Буковинський); розроблено навчально-методичний посібник для вчителів 9-11 класів «Школа подружнього життя» (О.В. Олійник).

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення стану сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі аналізу наукових праць можемо твердити, що проблема пошуку ефективних напрямів удосконалення системи сімейного виховання учнів основної школи, оптимальних підходів до процесу формування сімейних цінностей у закладах загальної середньої освіти є малодослідженою та залишається актуальною і дотепер. Розвиток родинних сосунків і процес формування сімейних цінностей є безпосередньою справою громадян нашої держави.

Для визначення стану сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи було створено дві групи: експериментальну (ЕГ) – 289 осіб та контрольну (КГ) – 283 осіб. Звернемо увагу на те, що діагностика рівнів сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи охоплювала три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

Метою діагностики на констатувальному етапі було визначення вихідного стану рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи на початку експерименту. Реалізації мети сприяло виконання таких завдань:

1. Проаналізувати вихідний загальний стан рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи експериментальної та контрольної груп.

2. Схарактеризувати вияви мотивації до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами в обох групах на цьому етапі експерименту.

3. Здійснити діагностику мотиву до пізнання сутності духовних і матеріальних сімейних цінностей на вихідному етапі експерименту.

4. З'ясувати вихідний стан обізнаності учнів основної школи контрольної та експериментальної груп із сімейними цінностями

та їхню готовність враховувати такі цінності в майбутньому житті.

5. Дослідити наявність позитивних установок на пізнання сімейних цінностей в учнів обох груп.

6. З'ясувати якість відчуття емоційного благополуччя учнів експериментальної й контрольної груп під час спілкування з членами сім'ї у учнів на початку експерименту.

7. Виявити, наскільки учні чутливі до членів сім'ї, у яких виникають проблеми.

8. Установити наявність умінь розпізнавати конфлікти, які відбуваються між членами сім'ї, і відповідно реагувати на них.

9. З'ясувати наявність умінь піклуватися про себе й про членів власної сім'ї, допомагати їм та приносити радість.

10. Виявити здатність учнів основної школи контрольної та експериментальної груп до активності в домогосподарських справах.

Отже, спочатку ми проводили діагностику рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи за показниками когнітивного критерію. Зокрема було проаналізовано вихідний стан обізнаності з сімейними цінностями та готовності враховувати їх у майбутньому житті, встановлено наявність мотивації до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами, наявність мотиву до пізнання сутності духовних і матеріальних сімейних цінностей. Для цього, окрім анкетування, використовувалися такі методи, як аналіз творів учнів (карта бажань майбутнього життя, есе на тему «Яким я бачу майбутнє своєї сім'ї?», «Яка цінність є найголовнішою в житті?»).

Було зібрано також малюнки про сім'ю, проаналізовано письмові твори на тему сімейних цінностей, сформульовано висновки про інтереси та здібності учнів, їх особистісні риси та якості тощо. Крім того, за допомогою методики Дембо-Рубінштейн (методика самодіагностики та рівня домагань) учні самостійно змогли оцінити рівні сформованості в них сімейних цінностей. Для цього вони на вертикальних лініях робили позначки про кожен властиву їм зараз якість і визначали рівень домагань, який би їх задовольнив, відповідаючи на такі запитання:

1. Уявлення про гармонійну сім'ю

Рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

Бажаний рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

2. Уявлення про духовні сімейні цінності

Рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

Бажаний рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50 6
0 70 80 90

3. Уявлення про матеріальні сімейні цінності.

Рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50 6
0 70 80 90

Бажаний рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50 6
0 70 80 90

4. Відчуття емоційного благополуччя під час спілкування з членами сім'ї

Рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

Бажаний рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

5. Умінь розпізнавати конфлікти, які відбуваються між членами сім'ї, та відповідно реагувати на них

Рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

Бажаний рівень розвитку:

0 10 20 30 40 50
60 70 80 90

Слушною в цьому контексті є думка В. Лаппо (2018) про те, що саме в цінностях «фіксується особлива значущість певних предметів (матеріальних чи ідеальних) для конкретної людини» (с. 12). Ціннісні орієнтації є «найважливішим регульовальним і детермінантним фактором мотивації особистості, а у сучасній психологічній науці ціннісні орієнтації – це вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей» (Там само). Дослідниця підкреслює, що матеріальні умови життєдіяльності є детермінантами ціннісних орієнтацій так само, як і «індивідуально-типові риси, нахили і здібності людини» (Лаппо, 2018, с. 12).

Виконуючи дослідження, ми враховували дані наукових розвідок Л. Канішевської (2014), яка дійшла висновку, що «серед провідних термінальних цінностей у юнаків – здоров'я, матеріально забезпечене життя, любов, задоволення від життя (розваги, приємне дозвілля), цікава робота. У дівчат, відповідно, – любов, матеріально забезпечене життя, здоров'я, задоволення від життя (розваги, дозвілля), цікава робота» (с. 41). Як зауважує вчена, отримані нею дані не дають змогу диференціювати цінності за статтю, тобто поділити їх на «переважно жіночі та чоловічі цінності». Це відбувається тому, що

«вони практично збігаються як у юнаків, так і в дівчат» (*Там само*).

Результати оцінювання запитань, опрацювання інформації, отриманої під час бесід, спостереження, опитування дали змогу нам з'ясувати, що понад половину учнів замислюються над тим, якою вони бачать власну сім'ю в майбутньому. Водночас багато учнів упевнені: не все, що відбувається в сім'ях, де вони живуть зараз, слід повторювати в їхніх майбутніх родин. Так, учні експериментальної та контрольної груп доходять висновку, що вони по-іншому ставитимуться до своїх дітей, не

будуть конфліктувати, а також висловлюють думку про те, що іноді краще бути одному, ніж сваритися через різні сімейні проблеми. Майже половина опитаних учнів експериментальної та контрольної груп вважають, що чоловіки мають утримувати сім'ю, але водночас допомагати в домашніх справах, а жінки мають займатися вихованням дітей і працювати на такій роботі, де не потрібно докладати великих зусиль. Узагальнені дані щодо сформованості в учнів обох груп обізнаності з сімейними цінностями та готовності враховувати їх у майбутньому житті відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнені дані констатувального етапу експерименту про рівень сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи за когнітивним критерієм (у%)

Показники	Групи	
	ЕГ (289 осіб)	КГ (283 особи)
Вияв мотивації до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами		
виявляється практично завжди	8,7	8,6
виявляється час від часу	64,6	64,1
виявляється рідко	26,7	27,3
Характер мотиву щодо пізнання сутності духовних і матеріальних сімейних цінностей		
стійкий	8,1	7,9
нестійкий	66,7	66,2
майже не виявляється	25,2	25,9
Ступінь обізнаності з сімейними цінностями та готовність враховувати їх у майбутньому житті		
цілковито обізнані	8,7	8,6
частково обізнані	64,6	64,1
необізнані	26,7	27,3

Як свідчать дані таблиці, рівень сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи в обох групах за когнітивним критерієм є недостатнім. Так, майже завжди мотивація до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами виявляється у 8,7% учнів експериментальної групи й у 8,6% опитуваних контрольної групи. Цей же показник виявляється час від часу в 64,6% учнів експериментальної групи й у 64,1% учнів контрольної групи. Рідко мотивація до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами виявляється у 26,7% учнів експериментальної групи й 27,3% учнів контрольної групи.

На констатувальному етапі було також проведено діагностику рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи за ціннісно-емоційним критерієм. Для цього було використано опитування, спостереження, індивідуальні бесіди, діалог у групах, анкетування, спеціальні вправи тощо. Узагальнені результати наведено в таблиці 2.

Дані таблиці переконують у необхідності проведення роботи, що допоможе подолати

наявні перешкоди й сформувати в учнів відчуття переваги, коли вони зможуть виявляти чутливість до членів сімей, які опинилися в певній кризовій ситуації. І хоча забезпечення розв'язання проблем не є надзавданням учня в силу його вікових особливостей, проте він може замислитись над тим, що варто робити, а чого робити не слід, кому можна, а кому не можна розповісти про проблему тощо.

Значну увагу на констатувальному етапі було приділено визначенню рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи за діяльнісним критерієм. Окрім відповідей на запитання, ми проводили аналіз їх взаємодії в групі, спостерігали за їхніми взаєминами у сім'ї, за вмінням реагувати на конфліктні ситуації тощо (див. табл. 3).

Важлива роль у діагностичному процесі належала вчителям і батькам, соціально-психологічній службі, класним керівникам. Вони висловлювалися як із приводу рівня сформованості сімейних цінностей окремих учнів, так і кожної групи учнів (контрольної та експериментальної), що брали участь у дослідженні.

Таблиця 2

Узагальнені дані констатувального етапу експерименту про рівень сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи за ціннісно-емоційним критерієм (у%)

Показники	Групи	
	ЕГ (289 осіб)	КГ (283 особи)
Позитивні установки на пізнання сімейних цінностей		
позитивні, стійкі	10,0	9,8
позитивні, але не намагаються пізнати цінності досконало	69,7	70,3
позитивні, але процес пізнання цінностей не цікавить	20,3	19,9
Відчуття емоційного благополуччя під час спілкування з членами сім'ї		
часто відчують	7,5	8,6
відчують час від часу	67,4	64,1
рідко відчують	25,1	27,3
Чутливість щодо виявлення проблем у сім'ї		
виявляють	8,7	8,6
іноді виявляють	64,6	64,1
майже не виявляють	26,7	27,3

Таблиця 3

Узагальнені дані констатувального етапу експерименту про рівень сформованості сімейних цінностей за діяльнісним критерієм (у%)

Показники	Групи	
	ЕГ (289 осіб)	КГ (283 особи)
Уміння розпізнавати конфлікти, які відбуваються між членами сім'ї, і відповідно реагувати на них		
сформоване	6,1	6,5
не завжди виявляють	71,6	70,7
не виявляють	22,3	22,8
Уміння піклуватися про себе і про членів власної сім'ї, допомагати їм та приносити радість		
цілком сформовано	5,8	5,9
сформовано частково	79,3	79,0
не сформовано	14,9	15,1
Здатність до вияву активності в домогосподарських справах		
зазвичай виявляють	4,1	4,3
виявляють не завжди	67,1	66,7
не виявляють	28,8	29,0

На основі систематизації даних та інформації, отриманої від батьків та вчителів про рівень сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи обох груп (за різними критеріями), укладено таблицю, що містить узагальнені результати констатувального етапу експерименту (див. табл. 4).

Таблиця 4

Загальний стан рівня сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи (за результатами констатувального експерименту, у%)

Рівні сформованості сімейних цінностей в учнів	Групи			
	ЕГ (289 осіб)		КГ (283 особи)	
Високий	8	22	8,1	23
Середній	65,5	190	65,7	186
Низький	26,5	77	26,2	74

Проведений аналіз отриманих даних дав змогу нам встановити, що на початку експерименту загальний стан сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи був

незадовільний, і особливої принципової різниці між виявами показників в обох групах зафіксовано не було.

Революція в царині прав людини, інформаційний вибух, суттєві зміни в інституті сучасної сім'ї – усі ці та багато інших чинників формують у сучасній молоді зовсім інші уявлення про життя. Сьогодні вони змушені швидше дорослішати, а значить, швидше вчитися того, як долати колосальні труднощі та стреси, характерні для нашого часу. Християнський спосіб життя впливає на життєві пріоритети молодого покоління та сприяє вкоріненню традиційних сімейних цінностей, зокрема таких, як сімейна взаємоповага, подружня вірність, довіра між членами сім'ї, повага до батьків, важливість народжування та виховання дітей, родинне спілкування, відзначення сімейних свят, родинна злагода й добробут, зареєстрований шлюб, відповідальність за збереження сімейних цінностей тощо. Від того, як людина в молодому віці розв'яже проблему шлюбу та сім'ї, залежить увесь її життєвий шлях, душевний і духовний стан та розвиток (Федорова, & Георгадзе, 2018, с. 49).

Висновки. З'ясовано, що сім'я для дитини є необхідною умовою життя і провідником соціалізації в різні сфери життя. У процесі дослідження, на основі аналізу наукових праць, присвячених розробленню критеріальної бази, визначено критерії та відповідні їм показники

сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи: *когнітивно-мотиваційний* (вияв мотивації до пізнання сім'ї, її типу, стилю спілкування, стилю взаємин між її членами; мотивації до пізнання сутності духовних і матеріальних сімейних цінностей; обізнаність із сімейними цінностями та готовність урахувати їх у майбутньому житті); *ціннісно-емоційний* (позитивні установки на пізнання сімейних цінностей, відчуття емоційного благополуччя (комфорту) під час спілкування з членами сім'ї, чутливість до виявлення проблем у сім'ї); *діяльнісний* (уміння розпізнавати конфлікти, які відбуваються між членами сім'ї, і відповідно реагувати на них; уміння піклуватися про себе і про членів власної сім'ї, допомагати їм та приносити радість; здатність до вияву активності в домогосподарських справах).

За цими критеріями і показниками схарактеризовано рівні сформованості сімейних цінностей в учнів основної школи (високий, середній, низький).

Доведено, що основна школа найбільше сприяє досягненню такої мети, як формування в учнів сімейних цінностей, оскільки особливостями підліткового віку є початок дорослішання, розширення соціальних контактів, набуття навичок міжособистісного спілкування, прагнення до пошуку виходу зі складних і конфліктних ситуацій тощо. Це підтверджують і результати проведеного експерименту.

Список використаних джерел

- Георгадзе, Т. О. (2018). Вплив християнської культури на формування сімейних цінностей. *Етика релігій і конфесійне ціннісне розмаїття: матеріали І Всеукраїнського форуму-презентації*, 17-18 травня, Мелітополь, 39–42.
- Георгадзе, Т. О. (2018). Виховний потенціал сім'ї. *Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології*: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 листопада, Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота». Ч. 2., 45–47.
- Георгадзе, Т. О. (2021). Сформованість сімейних цінностей в учнів основної школи. *Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 травня, Запоріжжя. О. Тупахіна (Ред.). Запоріжжя: Гельветика. С. 44–46.
- Канішевська, Л. В. (2014). Формування цінностей сімейного життя старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 18 (1), 297–305.
- Лаппо, В. В. (2018). *Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Ін-т проблем виховання НАПН України, Київ. 41 с.
- Федорова, О. В., & Георгадзе, Т. О. (2018). Формування християнських сімейних цінностей в учнів основної школи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічно університету. Серія: Педагогіка*, 2 (21), 45–50.

References

- Georgadze T. O. (2018). The influence of Christian culture on the formation of family values. *Ethics of Religions and Confessional Value Diversity: Proceedings of the First All-Ukrainian Forum-Presentation*, May 17-18, Melitopol, P. 39–42. [in Ukrainian].
- Georgadze T. O. (2018). The educational potential of the family. *Personality, family and society: issues of pedagogy and psychology: coll. of scient. works of the International Scientific-Practical Conf.*, November 23-24, Lviv: NGO "Lviv Pedagogical Community". Part 2, P.45–47. [in Ukrainian].
- Georgadze T. O. (2021). Formation of family values in primary school students. *European values in Ukrainian education: challenges and prospects: coll. of materials of the Intern. Scientific-Practical Conf.*, May 28-29, Zaporizhzhia. O. Tupakhin (Ed.). Zaporizhzhia: Helvetica. P. 44–46. [in Ukrainian].
- Kanishevskaya L. V. (2014). Formation of values of family life of high school students of boarding schools. *Theoretical and methodological problems of education of children and students*, 18 (1), P.297-305. [in Ukrainian].
- Lappo V. V. (2018). *Theoretical and methodological principles of formation of spiritual values of student youth in the educational process of higher education*. (Author's abstract of the dissertation of Doctor of Pedagogical Sciences). Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv. 41 p. [in Ukrainian].
- Fedorova O.V., Georgadze T.O. (2018). Formation of Christian family values in primary school students. *Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical*

Heorhadze, Tetiana. (2020). Family as an institute of upbringing. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2, 87–90.

Відомості про авторів:

Федорова Олена Василівна

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Георгадзе Тетяна Олександрівна

tata.sadova@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203-2022-27-48-54

*Матеріал надійшов до редакції 27. 11. 2021 р.
Прийнято до друку 03. 12. 2021 р.*

University. Series: Pedagogy, 2 (21), P. 45–50. [in Ukrainian].

Heorhadze Tetiana. (2020). Family as an institute of upbringing. *European Journal of Humanities and Social Sciences*, 2, P.87–90. [in English].

Information about the authors:

Fedorova Olena Vasylivna

Bogdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20, Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhya region, 72312, Ukraine

Heorhadze Tetiana Oleksandrivna

tata.sadova@ukr.net

Bogdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20, Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhya region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2022-27-48-54

*Received at the editorial office. 27. 11. 2021.
Accepted for publishing 03. 12. 2021.*